

Explaining the Key Socio-Cultural Factors Influencing Iran's Defense Power in the Time Horizon of 1410

Sajad Najafi*

Ph.D. in Political Geography, University of Tehran, Iran
(Corresponding Author) najafi.s@ut.ac.ir

Kyomars Yazdanpanah

Associate Professor of Political Geography, University of Tehran, Iran,
kyazdanpanah@ut.ac.ir

Zahra Pishgahi Fard

Professor of Political Geography, University of Tehran, Iran, zfard@ut.ac.ir

Marjan Badiee

Assistant Professor of Political Geography, University of Tehran, Iran, mbadiee@ut.ac.ir

Abstract

Objective: One of the most important of the national security of countries in order to protect their national interests is defense-military field and the country's defense power key factors to prevent deterrence of enemy threats. Meanwhile, the defense policies of countries, especially Iran, are strongly influenced by socio-cultural factors, and these factors have a significant role on the country's defense power. In this regard, this article raises the question "which of the socio-cultural factors affecting Iran's defense power are the key and most influential factors? The research has been done by basing the theory of strategic culture as a theoretical framework.

Method: The research is a combination of descriptive-analytical and survey (using the opinion of experts and a questionnaire) in terms of method and applied-developmental in terms of purpose.

Findings: Fifteen significant factors and four factors as key socio-cultural factors affecting Iran's defense power were identified.

Conclusion: Dominant national ideology, religious beliefs, patriotism and resistance, popular government and unity between the nation and the military were identified as key factors affecting defense power.

Keywords: Defense Power, Military Security, Futures Studies, Micmac Software, Driving Force.

Semiannual Journal of Iran Futures Studies, Research Article, Vol.6, NO.1, Spring & Summer 2021, 103-126

DOI: 10.30479/jfs.2021.15329.1278

Received on 5 April, 2021 Accepted on 30 August, 2021

Copyright© 2021, Najafi, Yazdanpanah, Pishgahi Fard & Badiee

Publisher: Imam Khomeini International University

تبیین عوامل اجتماعی - فرهنگی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰

سجاد نجفی *

دانش آموخته دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) najafi.s@ut.ac.ir

کیومرث یزدان پناه درو

دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، kyazdanpanah@ut.ac.ir

زهرا پیشگاهی فرد

استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، zfard@ut.ac.ir

مرجان بدیعی

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، mbadiee@ut.ac.ir

چکیده

هدف: یکی از عرصه‌های مهم و اساسی تأمین امنیت ملی کشورها در راستای حفظ منافع ملی خود و دستیابی به اقتدار پایدار، توجه به حوزه دفاعی - نظامی و عوامل تأثیرگذار بر قدرت دفاعی کشور در راستای ایجاد بازدارندگی در برابر تهدیدهای دشمنان می‌باشد. در این میان، سیاست‌های دفاعی کشورها به خصوص ایران به شدت متأثر از عوامل اجتماعی - فرهنگی می‌باشد و این عوامل نقش و تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر قدرت دفاعی کشور دارند. در همین راستا، این مقاله با طرح این پرسش که از میان عوامل اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران، کلیدی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل کدامند و با مبنا قرار دادن نظریه فرهنگ استراتژیک به عنوان چارچوب نظری تحقیق انجام یافته است.

روش: تحقیق از لحاظ هدف کاربردی - توسعه‌ای و از لحاظ روش، تلفیقی از روش‌های توصیفی - تحلیلی و پیمایشی (استفاده از نظر خبرگان و پرسشنامه) است.

یافته‌ها: تعداد پانزده عامل مهم و دارای نقش تأثیرگذار و تعداد چهار عامل به عنوان عوامل اجتماعی - فرهنگی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مشخص گردیدند.

نتیجه‌گیری: ایدئولوژی غالب ملی، ایمان و اعتقادات دینی و مذهبی، میهن‌پرستی و مقاومت، مردمی بودن حکومت و اتحاد میان ملت و نیروهای نظامی به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر قدرت دفاعی مشخص گردید.

واژگان کلیدی: قدرت دفاعی، امنیت نظامی، آینده‌پژوهی، نرم‌افزار میک‌مک، نیروی پیشران.

* دو فصلنامه علمی آینده پژوهی ایران، مقاله پژوهشی، دوره ۶، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۰، ۱۰۳-۱۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱/۱۶ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۶/۸

ناشر: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

۱- مقدمه

همواره از قدیم تا به امروز، قدرت دفاعی به عنوان مؤلفه اساسی و حیاتی حفظ و بقای یک کشور مطرح بوده است (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۰) و آمادگی نیروهای مسلح برای حفظ تمامیت ارضی، استقلال کشور و رفع تهدیدات دشمن یکی از دغدغه‌های جدی تصمیم‌گیرندگان سیاسی بوده است. در این شرایط، بیشتر کشورها جهت آمادگی نیروهای خود، به تجهیز آنان با ابزار و تجهیزات پیشرفته نظامی روی می‌آورند (کمالی و خیراندیش، ۱۳۹۶: ۸). از طرفی با توجه به جایگاه و موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیک ایران در منطقه غرب آسیا و تهدیدات بی‌شمار موجود علیه منافع و امنیت ملی کشور، محیط امنیت خارجی ایران به‌طور ذاتی عرصه کشمکش‌های خاص عصر خود بوده است و خواهد بود. بنابراین لزوم توجه به کم و کیف قدرت دفاعی کشور و عوامل تأثیرگذار بر آن، در راستای دفع تهدیدات پیش‌رو و حصول دستیابی به بازدارندگی و امنیت پایدار در کشور بیش از پیش نمایان خواهد گشت (رستمی، ۱۳۹۵: ۱۴۵؛ رستمی و اسماعیلی، ۱۳۹۵: ۸). در همین راستا، اتخاذ سیاست دفاعی چندگانه و قابلیت‌محور جهت مقابله با تهدیدات چندوجهی، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است (دهقان، ۱۳۹۲: ۱۹). همچنین نداشتن سیاست دفاعی زمینه لازم را جهت حمله دشمن و نابودی خودی فراهم می‌نماید (کلانتری، ۱۳۹۴: ۳۶). به طوری که امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: به خدا سوگند هر ملتی در درون خانه‌اش مورد هجوم قرار گیرد، حتماً ذلیل خواهد شد (نهج-البلاغه، خطبه ۲۷).

بدون تردید مؤلفه‌های گوناگون نظامی، اقتصادی، سیاسی، جغرافیایی، اجتماعی - فرهنگی، بر کم و کیف قدرت دفاعی کشور تأثیرگذار می‌باشند که در این میان، مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی علی‌رغم نقش مهم و غیرقابل انکار خود، شاید چندان مورد توجه سیاست‌مداران، مسئولین و تصمیم‌گیران حوزه دفاعی - نظامی قرار نگیرند، لذا با در نظر گرفتن نقش و اهمیت و تأثیر عوامل اجتماعی - فرهنگی در سطح جامعه و نیروهای مسلح ایران، توجه به تأثیر این مؤلفه بر قدرت دفاعی کشور حائز اهمیت می‌باشد، از آن‌جا که سیاست‌های کلان و رفتار استراتژیک ایران تحت تأثیر فرهنگ خاص ایرانی - اسلامی و متأثر از دین و مذهب در اندیشه فکری آحاد جامعه و حاکمیت شکل گرفته و قوام یافته است، هنجارها، اعتقادات و ارزش‌های نهادینه شده در اذهان جامعه به عنوان عناصر بنیادین هویت ملی، تأثیرگذار بر کارکردها، سیاست‌ها و رفتار استراتژیک دولت‌ها در هر دوره می‌باشند که بر چگونگی و نحوه تصمیم‌گیری راهبردی دولت در خصوص روابط خارجی و سیاست‌های کلان دفاعی کشور تأثیرگذار می‌باشند و این عوامل اجتماعی - فرهنگی و نیروهای پیشران مرتبط با آن (روحیه ایثار و شهادت، ایمان و اعتقادات دینی، وحدت و همبستگی اجتماعی، سبک زندگی، میراث تاریخی و فرهنگی، شخصیت و روح ملی، ایدئولوژی غالب ملی، ترکیب کمی و کیفی جمعیت و

... نقشی غیر قابل انکار در تدوین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های دفاعی کشور دارند. به همین منظور، پژوهش پیش‌رو در راستای پاسخ به این پرسش که از میان عوامل اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران، کلیدی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل کدامند؟ با مبنا قرار دادن نظریه فرهنگ استراتژیک به عنوان چارچوب نظری تحقیق و با استفاده از مطالعه اسناد و سوابق علمی پیشین صورت پذیرفته مرتبط و استفاده از نظرات خبرگان، عامل‌های اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مورد شناسایی قرار خواهد گرفت و در ادامه با کمک نرم‌افزار آینده‌پژوهی میک‌مک و به کارگیری روش تحلیل ماتریس متقاطع، عوامل کلیدی مؤثر بر قدرت دفاعی ایران تعیین خواهد گردید.

۲- مبانی نظری و چارچوب مفهومی

۲-۱. نظریه فرهنگ استراتژیک

فرهنگ در ابتدا در مطالعات امنیتی جایگاه چندان مهمی نداشت و مورد توجه نبود تا اینکه مفهوم فرهنگ استراتژیک برای اولین بار در سال ۱۹۷۷ توسط جک اسنایدر در مطالعات امنیتی معرفی و مطرح گردید، و در حال حاضر به عنوان مجموعه اعتقادات، فرضیه‌ها، رویکردها، هنجارها، دیدگاه‌های جهانی و الگوهای رفتاری همیشگی توسط تصمیم‌گیرندگان استراتژیک در زمینه اهداف سیاسی جنگ و بهترین روش دستیابی به آن اهداف، مشخص و معین گردیده است (زهرازی و شیراوند، ۱۳۹۶: ۱۰۷). عقاید، احساسات، ترس‌ها، اهداف و آرزوها جنبه‌های غیرقابل مشاهده هر فرهنگ استراتژیک‌اند که هسته مرکزی و ارزش‌های اصلی فرهنگ استراتژیک را شکل می‌دهند (Margaras, 2009: 4).

مفهوم فرهنگ استراتژیک و نظریه سازه‌انگاری، درهم تنیدگی بسیاری دارند. این نظریه از این لحاظ حائز اهمیت است که به انگاره‌های ذهنی و هنجاری در کنار انگاره‌های مادی توجه ویژه‌ای را معطوف می‌سازد. و توجه خود را به عوامل ذهنی و هنجاری و به طور کلی بر عوامل فرهنگی در کنار عوامل مادی معطوف سازد (جعفری ولدانی و رحمتی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۶۶). در این نظریه، از آن‌جا که دولت یک کنش‌گر اجتماعی محسوب می‌شود، نقش‌های خود را بر اساس ساختارهای معنایی خود تعریف می‌کند؛ بنابراین رفتار دولت متأثر از متغیرهای غیرمادی و بویژه ارزش‌ها، هنجارها و عناصر فرهنگی تصور می‌شود (رسولی ثانی‌آبادی، ۱۳۹۰: ۱۲۶). در واقع نظریه‌های فرهنگی در مسأله امنیت می‌گویند متغیرهای مادی و ساختاری در تبیین رفتار استراتژیک کشورها نقش و اهمیتی ثانویه دارند (عبداله خانی، ۱۳۹۲: ۱۶۸-۱۶۹). و یکی از عمده‌ترین اصول تعیین‌کننده سیاست دفاعی و رفتار راهبردی کشورها، فرهنگ راهبردی است (Gregory, 2000: 7-11). جفری لگرو^۱ معتقد است ارتش‌ها، فرهنگ‌های

1. Jeffery legro

سازمانی متفاوتی دارند که آن‌ها را به سوی اتخاذ روش‌های جنگی متفاوتی رهنمون می‌سازد (Legro, 1995: 1). به بیان دیگر، ساختارهای اجتماعی متفاوت باعث راهکارهای امنیتی و نظامی متفاوتی خواهند شد. این جانستون^۱ بهترین توضیح برای سیاستگذاری‌های کلان هر کشور را استراتژی‌های فرهنگی داخلی آن می‌داند، نه الزامات ناشی از نظام بین‌الملل (Johnston, 1995: 255). این دیدگاه مبتنی بر تأثیر فرهنگ هر سازمان بر استراتژی‌های نظامی آن است که طبق آن هر کشوری، فرهنگ راهبردی خاص خود را دارد. در واقع فرهنگ راهبردی ریشه در تاریخ، جغرافیا، فرهنگ سیاسی و گرایش‌های نخبگان سیاسی - نظامی کشورها دارد و به واسطه این فرهنگ، چارچوبی فراهم می‌گردد که در آن رویکردهای یک کشور در مورد جنگ و صلح تعیین می‌شود (زهدی، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

فرهنگ استراتژیک به مطالعه در زمینه تلاش برای تبیین رفتارهای استراتژیک متمایز دولت‌ها از طریق مراجعه به خصوصیات استراتژیک منحصر به فرد آن‌ها می‌پردازد (Lock, 2017). فرهنگ استراتژیک می‌تواند به درک بهتری از هویت واقعی فرهنگی موجودیت خاص (مانند یک کشور یا یک سازمان) و نقش آن در سیستم روابط بین‌الملل کمک کند (Mitreğa & Kozub, 2019: 44). در شرایط مشابه در صحنه بین‌الملل، دولت‌ها رفتارهای مختلف در حوزه سیاست خارجی از خود بروز می‌دهند. در حقیقت، هنجارهای مختلف در فرهنگ استراتژیک دولت‌ها باعث برداشت‌های متفاوت آن‌ها از واقعیت‌های مشابه و بروز رفتار متفاوت می‌شود (Hejazi & Salimi, 2020: 42).

از میان عوامل موثر بر ساخت و چگونگی حیات سیاسی یک ملت، فرهنگ و رهیافت فرهنگ استراتژیک به عنوان یکی از اجزای زیست اجتماعی بشر، از عوامل و موضوعاتی است که در دهه‌های اخیر در متون مربوط به روابط بین‌الملل، مطالعات امنیتی و اقتصاد بین‌الملل مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است و موضوع اصلی فرهنگ استراتژیک، توضیح عوامل فرهنگی مؤثر در تصمیمات، استراتژی‌ها و جهت‌گیری‌های امنیتی و سیاست خارجی کشورها است (جامه، ۱۳۹۹: ۵۵). ترکیبی پیچیده و تاریخی از کهن الگوها، اسطوره‌ها، تجربیات عمیق تاریخی، انگاره‌ها، موقعیت و عوامل ثابت سرزمینی؛ مانند موقعیت ژئواستراتژیک و ژئوپولیتیک، مفصل‌بندی هویت ملی نخبگان و گفتمان حاکم بر کشور، ادراک تاریخی و عوامل روانی رسوب کرده در ضمیر ناخودآگاه جمعی و مواردی از این دست، سازنده امری است که نام آن را فرهنگ راهبردی یک کشور گذاشته‌اند (مسعود و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۵).

۲-۱-۱. فرهنگ استراتژیک و دفاع

برخلاف تصور عام، تنها متغیرهای مادی و ملموس از قبیل عده و عوده نیروهای نظامی، اقتصاد توانمند، سبک مدیریتی و فرماندهی، محیط و جغرافیا و ... بر قدرت دفاعی یک کشور

1. Iain Johnston

تأثیرگذار نیستند و در این میان، عوامل غیرمحسوس و غیرمادی وجود دارند که بسیار در سیاست‌گذاری‌های کلان، توان و قدرت دفاعی کشور مؤثر و نقش‌آفرین می‌باشند که بر طبق نظریه فرهنگ استراتژیک، در زمره عوامل اجتماعی - فرهنگی و مؤلفه‌های مرتبط با آن قرار دارند. از جمله این مؤلفه‌ها می‌توان به روحیه شهادت‌طلبی و ایثارگری، ادراک و تصور تهدید نسبت به بیگانگان، ارزش‌های دینی و مذهبی حاکم، روحیه مقابله با ظلم، پیشینه تاریخی و باستانی، نوع و سبک زندگی، شخصیت و روح ملی، ایدئولوژی غالب ملی، ترکیب کمی و کیفی جمعیت، امید به آینده در جامعه، ترکیب قومیتی و اتحاد میان اقوام، هنجارهای حاکم بر جامعه، همبستگی ملی، شخصیت‌های تأثیرگذار ملی و مذهبی، تعصبات دینی و مذهبی حاکم بر جامعه، سطح و کیفیت زندگی، شخصیت و روح ملی، نیروی انسانی کارآمد، میهن‌پرستی و عشق به وطن و ... اشاره نمود که همگی بر تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان تأثیر عمیق دارند و کنش نظامی و دفاعی نیز متأثر از این قبیل عوامل اجتماعی - فرهنگی حاکم بر کشور می‌باشد، بنابراین سرنوشت جنگ میان دولت‌ها به میزان چشم‌گیری تحت تأثیر این متغیرها قرار دارند که اغلب غیرمادی و غیر ملموس می‌باشند و تسهیل‌کننده پیروزی یا شکست در جنگ هستند.

۲-۲. جنگ

به عقیده جان میرشایمر، در نظام بین‌الملل مبتنی بر آنارشیک، همواره یک رقابت امنیتی بی‌رحم وجود خواهد داشت که در آن جنگ مانند باران همواره محتمل خواهد بود (عبدالله خانی، ۱۳۸۲: ۷۱). عده‌ای از صاحب‌نظران، معتقد به فطری بودن تجاوز و جنون و خونریزی هستند که ریشه در خصلت درنده‌خویی و جنگ‌جویی انسان به عنوان حیوان دارد و بر این باورند که انسان جنگیدن را دوست دارد و لذت بردن از خشونت امری کاملاً مشهود است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۳۸). بنابراین مطالعه و پژوهش در مسائل نظامی استراتژیک، لزوماً مسائل مربوط به جنگ و علل وقوع آن را مطرح می‌سازد؛ چرا که انسان‌ها از دورترین زمان‌ها با یکدیگر سر ستیز داشته‌اند و تغییر و تحولات ژرفی که در بخش‌های مختلف زندگی آدمی صورت گرفته، در این وضع تغییری به وجود نیاورده است. و هیچ دوره‌ای از تاریخ را نمی‌توان یافت که در آن اثری از خشونت و جنگ نباشد (ازغندی، ۱۳۹۰: ۹). در عصر حاضر نیز اهمیت جنگ و زور اگرچه فروکش کرده، اما از میان نرفته است و شکل و نمودی تازه یافته است (William et al., 1989: 22-26). در واقع پارادایم حاکم بر جنگ‌های آینده، فضای بسیار گسترده و ناشناخته‌ای را تداعی می‌کند که دیگر مرز میان صلح و جنگ، نظامی و غیرنظامی مشخص نیست (Dickens, 2009: 37).

در همین رابطه و در چارچوب تحولات نرم‌افزاری، امنیت و به تبع آن امنیت بین‌الملل، مقوله تحول در ماهیت جنگ‌های آینده همواره یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعاتی و پژوهشی کارشناسان و پژوهش‌گران حوزه‌های امنیتی بوده است (رستمی، ۱۳۹۵: ۱۴۵). از طرفی با

بررسی تاریخ جنگ‌ها متوجه می‌شویم که گاهی قدرت‌های بزرگ با عدم درک صحیح از قالب‌ها و پارادایم‌های حاکم بر جنگ زمان خود و به رغم برتری جنگ‌افزایی تن به شکست داده‌اند و نیروهای ضعیف‌تر با درک صحیح از شرایط موجود، پیروز یا حداقل مانع از نابودی خود شده‌اند. لذا اگر بخواهیم از تاریخ جنگ‌ها و تهدیدهای مطرح علیه خود پند بگیریم، راهی جز درک شرایط محیطی و پارادایم حاکم بر جنگ‌های زمان خود و آینده نداریم (کمالی و خیراندیش، ۱۳۹۶: ۱۴). بنابراین یکی از راه‌های جلوگیری از جنگ آگاهی دائم از وضعیت دشمن و اشراف اطلاعاتی و پی‌بردن به نیات دشمن است تا به مکر و حيله و تاکتیک‌های وی اشرافیت حاصل شود و اقدامات متقابل به‌موقع صورت گیرد و از وقوع جنگ و پیمان‌شکنی دشمن جلوگیری گردد (شریعت، ۱۳۹۸: ۱۱۵). در حقیقت، آینده‌پژوهی تهدیدات امنیتی، نقش بسزایی را در ایجاد امنیت و ثبات و پایداری نظام و آرامش مردم ایفا می‌کند (بیگدلی و طیبی، ۱۳۹۶: ۸).

۲-۳. قدرت

قدرت اساساً به توان و استعداد انسان برای انجام کاری که مطلوب اوست اطلاق می‌شود. در واقع می‌توان گفت که قدرت عبارتست از: توانایی و استعداد فرد برای انجام کار و اعمال اراده بر افراد دیگر به منظور ایجاد رفتار مطلوب (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۲۲۸). دیوید جابلنسکی^۱ در تعریف قدرت می‌نویسد: «قدرت عبارت است از استطاعت، توانایی یا قابلیت که به دارنده آن قوه تأثیرگذاری بر رفتار سایر بازیگران را در جهت اهدافش می‌بخشد» (Jablonsky, 1997). اهمیت قدرت در نظام بین‌الملل و در میان بازیگران آن به حدی است که چگونگی توزیع قدرت در میان واحدها و در سطح نظام بین‌الملل، عامل تمایز بازیگران و ساختار نظام بین‌الملل به شمار می‌رود (جعفری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۶۰). در واقع، قدرت مقوله‌ای است که دولت‌ها و حکومت‌ها پیوسته در پی کسب آن بوده‌اند و همواره قدرت زمینه‌ساز سیاست و سیاست، ابزار کسب قدرت بوده است؛ از این رو بین سیاست و قدرت پیوسته ارتباط سینرژیکی وجود داشته است (یزدان‌پناه و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۴). به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، معیار نهایی قدرت ملی، توانمندی نظامی است؛ زیرا کشورها در محیطی به سر می‌برند که در آن امنیت آن‌ها مورد تهدیدهای داخلی و خارجی فراوان و همیشگی قرار دارد. کشوری که مؤثرترین وسایل نظامی (آمیخته از فناوری، رهنامه، آموزش و سازمان) را دارد، می‌تواند عملکرد نظام بین‌الملل را به نفع خود شکل دهد و قواعد بازی را تعریف و اعمال کند (محمودزاده و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۷۳). لذا امروزه قدرت نظامی یکی از ابعاد اصلی قدرت ملی و اقتدار ملی است (Boyatzis.R.E & Ratti, 2014 : 824).

1. David Jablonsky

۲-۴. قدرت نظامی

قدرت نظامی عبارت است: از قدرت نیروهای مسلح یک کشور، توأم با سایر توانایی‌های ملی و توان زمامداران آن کشور در به‌کارگیری این نیروها جهت تحقق اهداف امنیت ملی (چگینی، ۱۳۸۴: ۱۹۲). در واقع قدرت نظامی نیرویی با هدف مشخص و برای انجام کار ویژه است که در زمان مناسب برای تحصیل اهداف ملی از آن استفاده می‌شود (سنجایی، ۱۳۸۰: ۱۲۲). به طور قطع، قدرت نظامی مهم‌ترین ابعاد قدرت و آشکارترین آن به شمار می‌رود (مرادیان، ۱۳۸۷: ۱۷۲). تحلیل و ارزیابی قدرت دفاعی و نظامی کشورها، نیازمند بررسی معیارهای مختلف کیفی، کمی، مثبت و منفی است. و به دلیل نقش بی‌همتایی که این شاخص در تعیین اهداف و رهنامه نظامی کشورها دارد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و نیازمند بهره‌گیری از فنون و الگوهای نوین تصمیم‌سازی و استفاده از رویکردهای ترکیبی در مواقع ضروری می‌باشد (مرادیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۰). در سیاست بین‌الملل، قدرت مؤثر و کارآمد یک دولت در نهایت تابعی از نیروهای نظامی آن و چگونگی و مقایسه این نیروها با نیروهای نظامی دولت‌های رقیب می‌باشد (میرشایمر، ۱۳۹۳: ۶۲).

۲-۵. آینده‌پژوهی

روش‌های مطالعات آینده عموماً برای کمک به درک بهتر احتمالات آینده به منظور اخذ تصمیمات بهتر در زمان کنونی طراحی شده‌اند (منزوی بزرگی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۱). در واقع آینده‌پژوهی، اصول و روش مطالعه و سپس تصمیم‌گیری، طرح‌ریزی و اقدام در خصوص علوم و فناوری مرتبط با آینده و ابزاری برای معماری و مهندسی هوشمندانه آینده است (وقوفی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۲). با ظهور علم آینده‌نگاری و استفاده وسیع از قابلیت‌های آن، روش‌ها و فنون آینده‌نگاری وارد بطن برنامه‌ریزی شده است (مینائی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷). آینده‌پژوهی حوزه‌ای میان رشته‌ای است که در برگیرنده مجموعه تلاش‌هایی برای ارائه تصاویر و بدیل‌هایی از آینده است (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۸).

۲-۶. پیشینه تحقیق

مهم‌ترین تحقیقات صورت پذیرفته مرتبط با موضوع تحقیق مطابق جدول (۱) می‌باشد.

جدول ۱- مهم‌ترین تحقیقات صورت پذیرفته پیشین

R	نام پژوهش	نویسنده	هسته بحث
۱	مقاله: آرائه الگویی برای ارزیابی و تحلیل قدرت نظامی کشورها (فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۳۹۷، دوره ۱۶، شماره ۶۴).	مرادیان، محسن و همکاران	پژوهش با هدف ارائه الگو و چارچوبی علمی برای سنجش و ارزیابی قدرت نظامی کشورها با کمک شاخص‌ها و وزن‌های بومی شده، به منظور بومی‌سازی معیارها و وزن‌های آن‌ها انجام شده که به اعتقاد نویسندگان الگوریتم پیشنهادی تحقیق، قادر خواهد بود به مقایسه و تحلیل قدرت نظامی کشورهای مختلف، تحلیل قدرت نظامی کشور در تقابل با تهدیدهای بالقوه به تفکیک شاخص‌های مختلف، مقایسه توان

			نظامی کشور در سال‌های مختلف و داده‌سازی برای تدوین برنامه‌های علمی و دقیق در رهنامه نظامی کشور بپردازد.
۲	کمالی، روزبه و خیراندیش، مهدی	مقاله: الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح: رویکردی کیفی مبتنی بر نظریه پردازی داده-بنیاد (فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۱۳۹۶، دوره یک، شماره یک).	در این پژوهش، هشت مؤلفه برای آمادگی کارکنان نیروهای مسلح و چهار راهبرد برای ارتقای این آمادگی‌ها معرفی شده که پیامد آن، ایفای نقش نیروهای مسلح به‌عنوان مظهر اقتدار ملی، مقاومت و اقتدار اسلام است. نتایج حاکی از آن است که اجرای راهبردهای ارتقای معنویت، رشد قابلیت‌های نظامی، دانشی و فناورانه و ترویج فرهنگ اسلامی می‌تواند زمینه توسعه آمادگی کارکنان نیروهای مسلح و در نهایت انجام مؤثر مأموریت این نیروها را فراهم سازد.
۳	مسعود، علیرضا و همکاران	مقاله: بازنمود استمرار فرهنگ راهبردی ایران در ساخت و بنیان سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی (فصلنامه مطالعات بین-المللی، ۱۳۹۹، دوره ۱۷، شماره ۶۶).	نتیجه کلی مقاله که با اتخاذ روش گفتمانی و تاریخی - تطبیقی و به‌کارگیری نظریه تحلیل گفتمان و سازمانگاری بدست آمده، نشان می‌دهد که گفتمان جمهوری اسلامی منجر به تغییر دال مرکزی گفتمان حاکم بر ایران شد اما در عین حال، تأثیر بازتولید مؤلفه‌های فرهنگ راهبردی، در کنار سه متغیر کلان تأثیرگذار دیگر (موقعیت ژئوپلیتیک، فرهنگ خاص راهبردی و عوامل بیرونی) منجر به بازتولید بنیان و سیاست‌هایی مشابه در قبال کشورها و نظم و نظام منطقه‌ای شده است.
۴	فیروزآبادی، سیدحسن	کتاب: دفاع همه جانبه ملی الگوی عزت اسلامی (انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ۱۳۹۱).	نویسنده در این کتاب عوامل کلیدی در راهبرد دفاع همه‌جانبه در جمهوری اسلامی ایران را بررسی و وجود ارتشی مقتدر و مجهز به پیشرفته‌ترین ابزارها و سلاح‌های نظامی هوشمند را برای دفاع از کیان اسلامی ایران عزیز الزامی دانسته است.
۵	نجفی، سجاد	رساله: تبیین عوامل کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰ (تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۹۹).	نویسنده به بررسی و تعیین نیروهای پیشران مؤثر بر قدرت دفاعی و تفکیک آن‌ها در شش بعد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، جغرافیایی و علمی پرداخته و عوامل کلیدی و مهم هر بعد را تعیین و در نهایت از میان ۲۷ عامل ابعاد شش گانه، تعداد ده عامل نهایی مهم و تأثیرگذار بر قدرت دفاعی مشخص گردیده و در نهایت الگو و مدل مفهومی قدرت دفاعی ایران ترسیم گردیده است.

۳- روش‌شناسی تحقیق

۳-۱. نوع و روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع، تحقیق پیش‌رو از لحاظ هدف و نتیجه از نوع کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد و از لحاظ ماهیت و روش تلفیقی از روش‌های توصیفی - تحلیلی و استفاده از روش‌های پیمایشی (مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه)، و ابزار گردآوری اطلاعات، استفاده از اسناد و منابع مرتبط (کتاب، مقالات، اینترنت)، مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد.

۳-۲. جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری شامل: خبرگان آشنا و دارای زمینه علمی مرتبط با مسائل نظامی - دفاعی (اساتید، اعضاء هیأت علمی و دانشجویان مقطع دکتری دانشگاه‌های تهران، عالی دفاع ملی، دانشگاه فرماندهی، ستاد ارتش و پژوهشگران و محققین دارای زمینه علمی مرتبط با موضوع تحقیق) که به منظور انتخاب نفرات خبره از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده گردید.

نمونه‌گیری هدفمند یکی از روش‌های رایج نمونه‌گیری می‌باشد که در آن گروه‌های شرکت‌کننده بر اساس معیارهای از قبل مشخص شده مربوط به سؤال تحقیق توسط پژوهشگر انتخاب می‌شوند (Onwuegbuzie & Collins, 2007:44). به عبارت دیگر؛ در این روش شرکت‌کننده‌ها توسط پژوهش‌گر دست‌چین می‌شوند؛ چرا که یا به صورت مشخص دارای ویژگی و ارتباط با پدیده مورد نظر هستند و یا سرشار از اطلاعات در مورد خاصی هستند. این روش زمانی استفاده می‌شود که نیاز به نمونه‌های خبره می‌باشد (Boswell & Cannon, 2012:19). به همین منظور تلاش گردید تا حد امکان شاخص‌ترین افراد در حوزه مورد بحث برای پاسخ-گویی و نظرخواهی انتخاب شوند که در همین راستا حجم نمونه، تعداد ۵۰ نفر انتخاب گردید. لازم به ذکر است؛ ویژگی و توصیف پاسخ‌گویان (جامعه نمونه) مطابق جدول شماره (۲) می-باشد.

جدول ۲- توصیف پاسخ‌گویان (جامعه نمونه)

عنوان	ویژگی پاسخ‌گویان	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۴۴	۸۸٪
	زن	۶	۱۲٪
سن	۳۰-۴۰	۱۰	۲۰٪
	۴۰-۵۰	۲۷	۵۴٪
	۵۰-۶۰	۱۳	۲۶٪
تحصیلات	دکتری	۴۶	۹۲٪
	فوق لیسانس	۴	۸٪
شغل	نظامی	۲۵	۵۰٪
	استاد دانشگاه	۱۵	۳۰٪
	پژوهش‌گر	۱۰	۲۰٪

۳-۳. روند انجام تحقیق

در گام نخست با مطالعه اسناد، سوابق و استفاده از نظر خبرگان، در ابتدا از طریق توزیع پرسشنامه باز، پیشران‌های کلی اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران احصاء و در گام دوم با تشکیل پانل خبرگی پیشران‌های مشابه با یکدیگر ادغام و در ادامه با استفاده از طراحی پرسشنامه بر مبنای طیف لیکرت و توزیع مجدد میان خبرگان، عوامل مهم و اثرگذار رتبه‌بندی و تعیین (به‌منظور تعیین عوامل مهم و پراهمیت پرسشنامه‌ای به‌صورت گزینه‌ها یا انتخاب‌های چندگانه و به شیوه طیف لیکرت: کاملاً موافق، موافق، بی‌تفاوت، مخالف و کاملاً مخالف، طراحی و در اختیار کارشناسان و خبرگان مربوط قرار گرفته است) و در انتها با استفاده از نرم‌افزار آینده‌پژوهی میک مک و به‌کارگیری روش تحلیل ماتریس متقاطع (رسم یک ماتریس $n \times n$ به تعداد پیشران‌ها، سپس بر اساس میزان تأثیرگذاری عوامل بر یکدیگر، یک عدد از مقیاس صفر تا سه را می‌توان به آن‌ها اختصاص داد. بدین معنی که عدد ۰، ۱، ۲، ۳ و ۴ به ترتیب نمایان‌گر تأثیر زیاد، متوسط، کم و بدون تأثیر می‌باشند، ماتریس مربوطه توسط خبرگان

تکمیل)، و در ادامه با ورود داده‌ها در نرم‌افزار و انجام محاسبات مربوط توسط نرم‌افزار میک مک عوامل کلیدی تأثیرگذار مشخص شده است.

۳-۴. روایی و پایایی تحقیق

نرم‌افزار میک مک با استفاده از شاخص‌های آماری به محاسبه پایداری سیستم می‌پردازد و در پژوهش انجام شده با چندین بار چرخش داده‌ای (تعداد چرخش داده‌ها با توجه به تعداد پیشران‌ها توسط نرم‌افزار، پیشنهاد داده خواهد شد)، تأثیرات مستقیم از مطلوبیت و پایداری بالایی بهره‌مند خواهد شد که نشان دهنده روایی و پایایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن می‌باشد.

۳-۵. نرم‌افزار میک مک

لازم به ذکر است، نرم‌افزار میک مک نخستین بار در اندیشکده تحقیقاتی در زمینه راهبردی مربوط به آینده و سازمان، توسط میشل گودت در کشور فرانسه به وجود آمد (Godet, 1999: 58). این روش با تجزیه و تحلیل ساختاری، که در آن ساختار به‌عنوان یک واقعیت تحت عنوان یک سیستم مورد مطالعه است در ارتباط می‌باشد و عناصر این سیستم وابستگی تنگاتنگی با یکدیگر دارند (Mojica, 2005: 83). در عین حال، این روش به ملاحظه متغیرهای کیفی و کاوش آینده‌های چندگانه و نامعلوم می‌پردازد (Jiménez, 2009: 111). تجزیه و تحلیل مربوطه در نرم‌افزار میک مک، وزن‌دهی متغیرها و تعیین رابطه بین آن‌ها به صورت مستقیم از دید و نظر متخصصان و خبرگان شناسایی و حاصل می‌شود (et al, 2020: 443). (Wijaya)

۴- تجزیه و تحلیل

۴-۱. تعیین پیشران‌های کلی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی

در گام نخست به منظور شناسایی و مشخص نمودن پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی، با مرور ادبیات پژوهش و همچنین انجام مصاحبه و توزیع پرسشنامه میان تعداد ۵۰ نفر از خبرگان آشنا و دارای زمینه کاری و علمی مرتبط با موضوع تحقیق، تعداد ۱۵۱ پیشران به عنوان پیشران‌های کلی تأثیرگذار بر آینده قدرت دفاعی ایران مطابق جدول شماره (۳) مورد شناسایی واقع گردیدند. لازم به ذکر است؛ پیشران‌های به دست آمده در پرسشنامه اولیه بر مبنای نظریه فرهنگ استراتژیک و متغیرهای مرتبط با آن جمع آوری گردیده است.

جدول ۳- پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آینده قدرت دفاعی ایران

R	عنوان پیشران	R	عنوان پیشران
۱	ولایت‌مداری مردم	۷۷	روحیه ایثار و شهادت در جامعه
۲	اطلاعات و آگاهی عمومی	۷۸	روحیه و آزادی اجتماعی در جامعه
۳	میزان جمعیت	۷۹	میزان عرق ملی در کشور
۴	خوش‌بینی و امید به آینده در جامعه	۸۰	میزان ایمان و اعتقادات دینی و مذهبی در جامعه
۵	کیفیت جمعیت و نیروی انسانی	۸۱	نوع و ساختار سازمان اداری و دولتی
۶	سابقه تاریخی ملت	۸۲	احترام و جایگاه نظامیان در جامعه
۷	اشتراکات فرهنگی، اجتماعی ایران با کشورهای همسایه	۸۳	نفوذ و تأثیر دولت در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی
۸	اتحاد میان ملت و نیروهای مسلح	۸۴	درصد نیروی جوان کشور
۹	توان بسیج ملی	۸۵	ترکیب قومیت‌های مختلف
۱۰	ترکیب جمعیت کشور (نسبت جنسی و سنی جمعیت)	۸۶	وحدت و اشتراکات دینی میان قومیت‌های مختلف کشور
۱۱	پشتیبانی ملت از نیروهای مسلح	۸۷	هنجارها و ارزش‌های اسلامی حاکم بر جامعه
۱۲	نرخ رشد جمعیت (مثبت و منفی)	۸۸	میزان هم‌بستگی ملی
۱۳	نحوه توزیع جمعیت	۸۹	رعایت حقوق شهروندی افراد توسط دولت
۱۴	تعدد احزاب و گروه‌ها در کشور	۹۰	هم‌گرایی و واگرایی میان احزاب
۱۵	هم‌گرایی و هم‌راهی میان قوای سه گانه کشور	۹۱	اسطوره‌ها و شخصیت‌های متنفذ و تأثیرگذار تاریخی-ملی
۱۶	مدیریت صحیح روند شهرسازی	۹۲	مدیریت کارآمد سالخوردگی جمعیت کشور
۱۷	مدیریت صحیح مهاجرت به خارج	۹۳	میزان مسئولیت‌پذیری مدیران میانی و کلان جامعه
۱۸	گروه‌های سنی جمعیت کشور	۹۴	تأثیرپذیری جامعه از فرایندهای جهانی شدن
۱۹	به‌کارگیری مناسب جوانان در مناصب مختلف جامعه	۹۵	کاربست مناسب شایسته‌سالاری در مناصب گوناگون جامعه
۲۰	فساد نهادینه شده فراگیر در جامعه	۹۶	توسعه و تقویت شبکه‌های رسانه‌ای و اطلاع رسانی
۲۱	رشد جرائم اجتماعی	۹۷	پایبندی به قانون و قانون‌مندی در جامعه
۲۲	شکاف درآمدی میان اقشار جامعه	۹۸	تقویت مبانی مردم‌سالاری دینی در جامعه
۲۳	شفافیت عملکرد مسئولین و پاسخ‌گویی مدیران کلان به شهروندان	۹۹	افزایش تعصبات و تعارضات مذهبی و فرقه‌ای در جامعه
۲۴	بروز تغییرات اجتماعی و فرهنگی در کشور	۱۰۰	ارتقای سطح زندگی و تامین بهینه نیازهای مردم
۲۵	بحران افزایش جمعیت و کاهش سطح سلامت و بهداشت عمومی	۱۰۱	ناکارآمدی و فساد اداری و اقتصادی در دستگاه‌های دولتی
۲۶	افزایش مهاجرت از روستا به شهر	۱۰۲	روحیه مقاومت و خودباوری ملی در کشور
۲۷	انتظارات شغلی جامعه	۱۰۳	بحران بیکاری گسترده در میان قشر جوان کشور
۲۸	افزایش تعارضات هویتی و فرهنگی در جامعه	۱۰۴	کنترل و احاطه دولت بر فضای مجازی
۲۹	تعداد مهاجرین قانونی و غیرقانونی اتباع بیگانه	۱۰۵	کیفیت پایین سطح زندگی مردم مستقر در نواحی مرزی
۳۰	افزایش شفافیت اطلاعاتی و تقویت اعتماد عمومی در سطح جامعه	۱۰۶	بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بومی و مردمی در زمینه‌های تدارکاتی و رزمی
۳۱	نرخ مرگ و میر عمومی	۱۰۷	تحول در الگوها و روابط زندگی اجتماعی جامعه
۳۲	کیفیت و نحوه ارائه خدمات رفاهی به جامعه	۱۰۸	آستانه تحمل جامعه در صحنه نبرد و شرایط جنگ
۳۳	وضعیت و کیفیت بهداشت عمومی جامعه	۱۰۹	سطح پروکراسی در کشور
۳۴	افزایش تبعیض و فقر و شکاف طبقاتی	۱۱۰	درجه تجانس و وحدت ملی (دینی، زبانی، قومی، نژادی)
۳۵	شمار سالمندان و از کار افتادگان جامعه	۱۱۱	یأس و سرخوردگی و ناامیدی در جوانان
۳۶	تغییر و اصلاح نظام اداری کشور	۱۱۲	تغییر در سبک زندگی جامعه
۳۷	مبانی اندیشه‌ای و اخلاقی نخبگان جامعه	۱۱۳	قطبی شدن جامعه
۳۸	بروز فرقه‌گرایی انحرافی در جامعه	۱۱۴	گسترش شبکه‌های تلویزیونی فارسی زبان معاند اخلاقی ملی
۳۹	سطح استاندارد زندگی مردم	۱۱۵	شخصیت و روح ملی
۴۰	تعداد نیروهای بازنشسته کشور	۱۱۶	میزان بردباری و پشتکار شهروندان
۴۱	میراث فرهنگی و تاریخی کشور	۱۱۷	

تبیین عوامل اجتماعی - فرهنگی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰/۱۱۵

۴۲	توسعه دفاع همه‌جانبه و مردمی و بومی کردن امنیت و دفاع در کشور	۱۱۸	بازتولید گفتمان علمی و اسلامی با تأکید بر تکرر و تنوع ادیان و مذاهب
۴۳	تقویت وجوه مثبت فرهنگ ایرانی	۱۱۹	توسعه شبکه‌های اجتماعی و تولید هویت‌های جدید
۴۴	نقش و تأثیر رادیو و تلویزیون در زندگی افراد	۱۲۰	فرهنگ جهادی و استکبار ستیزی حاکم بر جامعه
۴۵	همدلی و همیاری در سطح جامعه و اقوام مختلف	۱۲۱	توزیع سنی جمعیت (طول عمر متوسط مردان و زنان)
۴۶	مسئولیت‌پذیری در جامعه	۱۲۲	آزادی و دسترسی شهروندان به اطلاعات
۴۷	وفاق عمومی در جامعه	۱۲۳	تعاون و هم‌پاری در جامعه
۴۸	میزان دسترسی جامعه به اینترنت	۱۲۴	رواج مصرف‌گرایی و مادی‌گرایی در جامعه
۴۹	تضعیف معنویت و دین‌زدایی در جامعه (رخنه در باورهای دینی)	۱۲۵	کوچک شمردن، غفلت و ایجاد اعتماد و اطمینان به دشمن در سطح جامعه
۵۰	پرورش نیروی انسانی کارآمد	۱۲۶	پایبندی جامعه به منافع ملی
۵۱	توسعه رفتار و سبک زندگی غربی در جامعه	۱۲۷	رضایت افکار عمومی از سیاست‌های خارجی
۵۲	اعتقاد به فرهنگ کار و تلاش در راستای اعتلای کشور	۱۲۸	پایبندی جامعه و شهروندان به اصول و فضائل اخلاقی و انسانی
۵۳	درجه وطن‌دوسی و میهن‌پرستی ملت	۱۲۹	مشارکت‌پذیری مردم در دفاع از کشور
۵۴	رواج فرهنگ هم‌زیستی در کشور	۱۳۰	تعداد مؤسسات اجتماعی در جامعه
۵۵	تعداد خیرگزاری‌های خارجی ایران	۱۳۱	توجه به حق رأی عمومی
۵۶	افزایش تعداد کاربران فضای مجازی	۱۳۲	برگزاری انتخابات آزاد
۵۷	افزایش سواد دیجیتال عمومی جامعه	۱۳۳	سانسور اخبار و اطلاعات در جامعه
۵۸	تغییر در عقاید دینی و مذهبی جوانان	۱۳۴	گسترش جرائم اینترنتی
۵۹	تغییر در هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه	۱۳۵	تقویت نمادها و شخصیت‌های تأثیرگذار تاریخی
۶۰	میراث غنی تاریخی، فرهنگی و تمدنی ایران	۱۳۶	تقویت نمادهای دینی و مذهبی
۶۱	اعتماد جامعه و شهروندان به سیستم قضایی کشور	۱۳۷	تأثیر فضای مجازی بر روابط و سبک زندگی اجتماعی
۶۲	رضایت افکار عمومی از سیاست‌های داخلی	۱۳۸	ترویج فساد و بی‌بند و باری و سوق دادن جوانان به فساد
۶۳	تکررگرایی فرهنگی	۱۳۹	ساختار شکنی و به چالش کشیدن الگوهای سنتی زندگی
۶۴	تعاملات و ارتباطات متقابل اجتماعی افراد با سایر جوامع در بستر شبکه‌های مجازی	۱۴۰	کوچک‌سازی دولت و بهبود کارایی و اثربخشی آن (حذف لایه‌ها و سطوح مدیریتی)
۶۵	مقبولیت عمومی حاکمیت	۱۴۱	نارضایتی عمومی و بروز آشوب‌های اجتماعی
۶۶	پایبندی افراد جامعه به سنت و آداب و رسوم ایرانی	۱۴۲	میزان نقش آفرینی سیاسی و اجتماعی شهروندان
۶۷	ایدئولوژی غالب ملی	۱۴۳	ایجاد و توسعه پلیس فضای مجازی
۶۸	توزیع عادلانه امکانات در کشور	۱۴۴	میزان مردمی بودن حکومت
۶۹	تعداد مراکز درمانی و بهداشتی در کشور	۱۴۵	نوع و نگرش جامعه نسبت به تهدیدهای خارجی
۷۰	رواج اشرافی‌گری و تجمل‌گرایی در جامعه	۱۴۶	میزان تأمین امنیت اجتماعی و شهروندی در جامعه
۷۱	سرانه شرکت در مراسم‌ها و مجالس دینی و مذهبی در جامعه	۱۴۷	میزان اعتقاد به دفاع از کیان اسلامی و دفع تجاوز بیگانه در اذهان جامعه
۷۲	زبان مشترک فارسی	۱۴۸	حفظ کیان خانواده و میزان نقش تربیتی زنان
۷۳	کیفیت و سطح سلامت روانی جامعه	۱۴۹	پایبندی به هویت ملی و دینی در جامعه
۷۴	رواج بی‌بند و باری در سطح جامعه	۱۵۰	کارآمدی نظام و حاکمیت از دید شهروندان
۷۵	فیلترینگ سایت‌ها و پایگاه‌های اینترنتی	۱۵۱	رواج اختلاس و فساد مالی در رده‌های مدیریتی کلان
۷۶	تعداد مبلغان دینی و مذهبی در جامعه		

۴-۲. تجمیع و ادغام پیشران‌ها

در ادامه بر اساس روش پانل خبرگی، از کارشناسان و خبرگان مربوطه خواسته شد تا با بررسی دقیق‌تر، تعدادی از پیشران‌ها که دارای اشتراک و شباهت و هم‌جنس می‌باشند را شناسایی و با هم تجمیع نمایند که ماحصل کار، احصاء تعداد ۵۰ عامل به شرح جدول شماره (۴) می‌باشد.

جدول ۴- تجمیع و ادغام پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آینده قدرت دفاعی ایران

R	عنوان عامل	R	عنوان عامل
۱	اتحاد میان ملت و نیروهای مسلح و احترام و جایگاه نظامیان در جامعه و پشتیبانی ملت از نیروهای مسلح	۲۶	تعداد مبلغان دینی و مذهبی در جامعه و سرانه شرکت در مراسم‌ها و مجالس دینی و مذهبی در جامعه
۲	تغییر در هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه و نوع و نگرش جامعه نسبت به تهدیدهای خارجی و کوچک شمردن، غفلت و ایجاد اعتماد و اطمینان به دشمن در سطح جامعه	۲۷	درصد نیروی جوان کشور و به کارگیری مناسب جوانان در مناصب مختلف و کاربست مناسب شایسته‌سالاری در مناصب گوناگون جامعه و خوش‌بینی و امید به آینده در جامعه
۳	فساد نهادینه شده فراگیر در جامعه و رشد جرائم اجتماعی	۲۸	ایمان و اعتقادات دینی و مذهبی و روحیه ایثار و شهادت در جامعه
۴	تعداد نیروهای بازنشسته و شمار سالمندان و از کارافتادگان جامعه و مدیریت کارآمد سالخوردگی جمعیت کشور	۲۹	مردمی بودن حکومت و مقبولیت عمومی حاکمیت و کارآمدی نظام و حاکمیت از دید شهروندان
۵	پایبندی افراد جامعه به سنت و آداب و رسوم ایرانی و ساختار شکنی و به چالش کشیدن الگوهای سنتی زندگی	۳۰	افزایش تعداد کاربران فضای مجازی و تأثیر فضای مجازی بر روابط و سبک زندگی اجتماعی و رواج بی‌بند و باری در سطح جامعه
۶	گسترش جرائم اینترنتی و ایجاد و توسعه پلیس فضای مجازی	۳۱	افزایش سواد دیجیتال عمومی جامعه و دسترسی جامعه به اینترنت
۷	پایبندی جامعه و شهروندان به اصول و فضائل اخلاقی و انسانی و نقش و تأثیر رادیو و تلویزیون در زندگی افراد	۳۲	توسعه شبکه‌های اجتماعی، تعاملات و ارتباطات متقابل اجتماعی افراد با سایر جوامع در بستر شبکه‌های مجازی و تولید هویت‌های جدید
۸	شخصیت، اخلاق و روح ملی و میزان عرق ملی در کشور	۳۳	حفظ کیان خانواده و نقش تربیتی زنان در پرورش نیروی انسانی کارآمد
۹	اعتماد جامعه و شهروندان به سیستم قضایی کشور و پایبندی به قانون و قانون‌مندی در جامعه	۳۴	تعداد مراکز درمانی و بهداشتی در کشور و وضعیت و کیفیت بهداشت عمومی و سطح سلامت روانی جامعه و نرخ مرگ و میر عمومی
۱۰	هنجارها و ارزش‌های اسلامی حاکم بر جامعه و پایبندی به هویت ملی و دینی در جامعه و تقویت نمادهای دینی و مذهبی	۳۵	تضعیف معنویت و دین‌زدایی (رخنه در باورهای دینی) و تغییر در عقاید دینی و مذهبی جوانان و بروز فرقه‌گرایی انحرافی در جامعه
۱۱	رواج اختلاس و فساد مالی در رده‌های مدیریتی کلان و ناکارآمدی و فساد اداری و اقتصادی در دستگاه‌های دولتی	۳۶	میراث و سابقه غنی تاریخی، فرهنگی و تمدنی ایران و تقویت نمادها، اسطوره‌ها و شخصیت‌های منتفذ و تأثیرگذار تاریخی-ملی
۱۲	توجه به حق رأی عمومی و میزان نقش‌آفرینی سیاسی و اجتماعی شهروندان در جامعه، برگزاری انتخابات آزاد و رعایت حقوق شهروندی توسط دولت	۳۷	قطبی شدن جامعه و شکاف درآمدی میان اقشار جامعه و افزایش تبعیض و فقر و شکاف طبقاتی در کشور و میزان نارضایتی عمومی و بروز آشوب‌های اجتماعی
۱۳	میزان تأمین امنیت اجتماعی و شهروندی در جامعه	۳۸	رواج مصرف‌گرایی، مادی‌گرایی، اشرافی‌گری و تجمل‌گرایی
۱۴	تأثیرپذیری جامعه از فرایندهای جهانی شدن و بروز تکثرگرایی فرهنگی و افزایش تعارضات هویتی و فرهنگی در جامعه و تحول در الگوها و روابط زندگی اجتماعی و بروز تغییرات اجتماعی و فرهنگی	۳۹	توسعه و تقویت شبکه‌های رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی و خبرگزاری‌ها، میزان اطلاعات و آگاهی عمومی و آزادی و دسترسی شهروندان به اطلاعات و میزان فیلترینگ سایت‌ها و پایگاه‌های اینترنتی و سانسور اخبار و اطلاعات در جامعه
۱۵	بحران افزایش جمعیت و تعداد مهاجرین قانونی و غیرقانونی اتباع بیگانه و کاهش سطح سلامت و بهداشت عمومی	۴۰	میراث فرهنگی و تاریخی کشور و زبان مشترک فارسی و اشتراکات فرهنگی، اجتماعی ایران با کشورهای همسایه
۱۶	میزان و کیفیت جمعیت، نرخ رشد جمعیت (مثبت و منفی)، ترکیب جمعیت کشور (نسبت جنسی و سنی جمعیت) و نحوه توزیع جمعیت	۴۱	افزایش شفافیت اطلاعاتی و تقویت اعتماد عمومی در سطح جامعه و میزان روحیه و آزادی اجتماعی در جامعه، نفوذ و تأثیر دولت در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و کنترل و احاطه دولت بر فضای مجازی
۱۷	بحران بیکاری گسترده در میان قشر جوان و بروز یأس و سرخوردگی و ناامیدی در جوانان و انتظارات شغلی جامعه و مدیریت صحیح مهاجرت به خارج	۴۲	ترکیب قومیت‌های مختلف و افزایش تعصبات و تعارضات مذهبی و فرقه‌ای در جامعه و میزان هم‌بستگی ملی، وحدت و اشتراکات دینی میان قومیت‌های مختلف کشور
۱۸	درجه تجانس و وحدت ملی (دینی، زبانی، قومی، نژادی)، میزان وفاق عمومی و پایبندی جامعه به منافع ملی و اعتقاد به فرهنگ کار و تلاش در راستای اعتلای کشور و همدلی و همیاری در	۴۳	ایدئولوژی غالب ملی، درجه وطن‌دوستی و میهن‌پرستی ملت و روحیه مقاومت و خودباوری ملی و فرهنگ جهادی و استکبارستیزی حاکم بر جامعه و میزان مشارکت‌پذیری در

سطح جامعه و اقوام مختلف		اعتقاد به دفاع از کیان اسلامی و دفع تجاوز بیگانه در اذهان جامعه
۱۹	مسئولیت‌پذیری مدیران میانی و کلان جامعه و شفافیت عملکرد مسئولین و پاسخ‌گویی مدیران کلان به شهروندان	۴۴
۲۰	تعدد احزاب و گروه‌ها در کشور و هم‌گرایی و واگرایی میان احزاب	۴۵
۲۱	بازتولید گفتمان علمی و اسلامی با تأکید بر تکرر و تنوع ادیان و مذاهب و تقویت مبانی مردم‌سالاری دینی در جامعه	۴۶
۲۲	سطح استاندارد زندگی و توزیع عادلانه امکانات در کشور و کیفیت و نحوه ارائه خدمات رفاهی به جامعه و ارتقای سطح زندگی و تأمین بهینه نیازهای مردم	۴۷
۲۳	هم‌گرایی و هم‌راهی میان قوای سه‌گانه کشور	۴۸
۲۴	رضایت افکار عمومی از سیاست‌های داخلی و خارجی	۴۹
۲۵	توان بسیج ملی و توسعه دفاع همه‌جانبه و مردمی و بومی کردن امنیت و دفاع در کشور	۵۰
		تعداد مؤسسات اجتماعی در جامعه و رواج فرهنگ هم‌زیستی، تعاون و همیاری در جامعه
		بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بومی و مردمی در زمینه‌های تدارکاتی و رزمی و آستانه تحمل جامعه در صحنه نبرد و شرایط جنگ
		سطح بروکراسی و نوع و ساختار سازمان اداری و دولتی، تغییر و اصلاح نظام اداری کشور و کوچک‌سازی دولت و بهبود کارآیی و اثربخشی آن (حذف لایه‌ها و سطوح مدیریتی)
		مبانی اندیشه‌ای و اخلاقی نخبگان جامعه و ولایت‌مداری مردم
		بردباری و پشتکار شهروندان و میزان مسئولیت‌پذیری در جامعه
		گسترش شبکه‌های تلویزیونی فارسی زبان معاند و توسعه رفتار و سبک زندگی غربی و تغییر در سبک زندگی جامعه و ترویج فساد و بی‌بند و باری و سوق دادن جوانان به فساد

۵- یافته‌های تحقیق

۵-۱. رتبه‌بندی و تعیین ارزش عوامل

در ادامه پرسشنامه‌ای به منظور بررسی ارزش هر یک از ۵۰ عامل به دست آمده در مرحله پیشین تهیه و در اختیار کارشناسان و خبرگان قرار گرفت و بر اساس معدل‌گیری یک تا پنج (بر مبنای طیف لیکرت)، از میان ۵۰ عامل کلی، آن دسته از عوامل که نمره‌ای کم‌تر از میانگین را کسب نمودند به عنوان عوامل کم‌اهمیت حذف و تعداد ۳۰ عامل که نمره بالاتر از میانگین را به خود اختصاص دادند، جهت بررسی نهایی انتخاب گردیدند و در ادامه جهت وارد کردن ۳۰ عامل نهایی بدست آمده در نرم افزار میک مک می‌بایست آن‌ها را به اختصار نام‌گذاری (کدگذاری) نمود. به همین منظور مطابق جدول (۵) عناوین تخصیص داده شده به هر یک از عوامل را مشاهده می‌کنیم. لازم به ذکر است، نام‌گذاری این عوامل می‌بایست به صورت نام کوتاه^۱ و نام بلند^۲ انجام پذیرد.

1. Short Label

2. Long Label

جدول ۵- کدگذاری عوامل جهت ورود در نرم افزار میک مک

Short label	Long Label	R
A	اتحاد میان ملت و نیروهای مسلح و میزان احترام و جایگاه نظامیان در جامعه و پشتیبانی ملت از نیروهای مسلح	۱
B	تغییر در هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه و نوع و نگرش جامعه نسبت به تهدیدهای خارجی و کوچک شمردن، غفلت و ایجاد اعتماد و اطمینان به دشمن در سطح جامعه	۲
C	فساد نهادینه شده فراگیر در جامعه و رشد جرائم اجتماعی	۳
D	میراث فرهنگی و تاریخی کشور و زبان مشترک فارسی و اشتراکات فرهنگی، اجتماعی ایران با کشورهای همسایه	۴
E	شخصیت، اخلاق و روح ملی و میزان عرق ملی در کشور	۵
F	هنجارها و ارزش‌های اسلامی حاکم بر جامعه و پایبندی به هویت ملی و دینی و تقویت نمادهای دینی و مذهبی	۶
G	رواج اختلاس و فساد مالی در رده‌های مدیریتی کلان و ناکارآمدی و فساد اداری و اقتصادی در دستگاه‌های دولتی	۷
H	توجه به حق رأی عمومی و نقش‌آفرینی سیاسی و اجتماعی شهروندان در جامعه، برگزاری انتخابات آزاد و رعایت حقوق شهروندی افراد توسط دولت	۸
I	تأثیرپذیری جامعه از فرایندهای جهانی شدن و بروز تکثرگرایی فرهنگی و افزایش تعارضات هویتی و فرهنگی در جامعه و تحول در الگوها و روابط زندگی اجتماعی و بروز تغییرات اجتماعی و فرهنگی	۹
J	میزان و کیفیت جمعیت، نرخ رشد جمعیت (مثبت و منفی)، ترکیب جمعیت کشور (نسبت جنسی و سنی جمعیت) و نحوه توزیع جمعیت	۱۰
K	درجه تجانس و وحدت ملی (دینی، زبانی، قومی، نژادی)، وفاق عمومی و پایبندی جامعه به منافع ملی و اعتقاد به فرهنگ کار و تلاش در راستای اعتلای کشور و همدلی و همیاری در سطح جامعه و اقوام مختلف	۱۱
L	میراث و سابقه غنی تاریخی، فرهنگی و تمدنی ایران و تقویت نمادها، اسطوره‌ها و شخصیت‌های منتفذ و تأثیرگذار تاریخی - ملی	۱۲
M	سطح استاندارد زندگی مردم و توزیع عادلانه امکانات در کشور و کیفیت و نحوه ارائه خدمات رفاهی به جامعه و ارتقای سطح زندگی و تأمین بهینه نیازهای مردم	۱۳
N	هم‌گرایی و همراهی میان قوای سه گانه کشور	۱۴
O	رضایت افکار عمومی از سیاست‌های داخلی و خارجی	۱۵
P	مردمی بودن حکومت و مقبولیت عمومی حاکمیت و کارآمدی نظام و حاکمیت از دید شهروندان	۱۶
Q	درصد نیروی جوان کشور و به کارگیری مناسب جوانان در مناصب مختلف و کاربست مناسب شایسته‌سالاری در مناصب گوناگون و میزان خوش‌بینی و امید به آینده در جامعه	۱۷
R	ایمان و اعتقادات دینی و مذهبی و روحیه ایثار و شهادت در جامعه	۱۸
S	توسعه شبکه‌های اجتماعی و تعاملات و ارتباطات متقابل اجتماعی افراد با سایر جوامع در بستر شبکه‌های مجازی و تولید هویت‌های جدید	۱۹
T	حفظ کيان خانواده و نقش تربیتی زنان در پرورش نیروی انسانی کارآمد	۲۰
U	تعداد مراکز درمانی و بهداشتی در کشور و وضعیت و کیفیت بهداشت عمومی و سطح سلامت روانی جامعه و نرخ مرگ و میر عمومی	۲۱
V	تضعیف معنویت و دین‌زدایی (رخنه در باورهای دینی) و تغییر در عقاید دینی و مذهبی جوانان و بروز فرقه‌گرایی انحرافی در جامعه	۲۲
W	قطبی شدن جامعه و شکاف درآمدی میان اقشار جامعه و افزایش تبعیض و فقر و شکاف طبقاتی در کشور و نارضایتی عمومی و بروز آشوب‌های اجتماعی	۲۳
X	افزایش شفافیت اطلاعاتی و تقویت اعتماد عمومی در سطح جامعه، روحیه و آزادی اجتماعی، نفوذ و تأثیر دولت در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و کنترل و احاطه دولت بر فضای مجازی	۲۴
Y	بحران بیکاری گسترده در میان جوانان و بروز یاس و سرخوردگی و ناامیدی در جوانان و انتظارات شغلی جامعه و مدیریت صحیح مهاجرت به خارج	۲۵
Z	ایدئولوژی غالب ملی، درجه وطن‌دوستی و میهن پرستی ملت و روحیه مقاومت و خودباوری ملی و فرهنگ جهادی و استکبارستیزی حاکم بر جامعه و میزان مشارکت‌پذیری و اعتقاد به دفاع از کيان اسلامی و دفع تجاوز بیگانه در جامعه	۲۶
AA	بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بومی و مردمی در زمینه‌های تدارکاتی و رزمی و آستانه تحمل جامعه در صحنه نبرد و شرایط جنگ	۲۷
BB	گسترش شبکه‌های تلویزیونی فارسی زبان معاند و توسعه رفتار و سبک زندگی غربی و تغییر در سبک زندگی جامعه و ترویج فساد و بی‌بند و باری و سوق دادن جوانان به فساد	۲۸

۲۹	توان بسیج ملی و توسعه دفاع همه‌جانبه و مردمی و بومی کردن امنیت و دفاع در کشور	CC
۳۰	میانی اندیشه‌ای و اخلاقی نخبگان جامعه و ولایت‌مداری مردم	DD

سپس در ادامه با تشکیل یک ماتریس 30×30 با کمک کارشناسان و خبرگان امتیازاتی در بازه صفر تا سه به میزان اثرگذاری عوامل بر یکدیگر داده می‌شود. که بر اساس خروجی اولیه نرم‌افزار، مطابق جدول شماره (۶) میزان پرشدگی ماتریس به تقریب $96/33334\%$ است که این رقم نشان دهنده تأثیرگذاری بالای عوامل بر یکدیگر می‌باشد.

جدول ۶- آمار داده‌های ورودی ماتریس

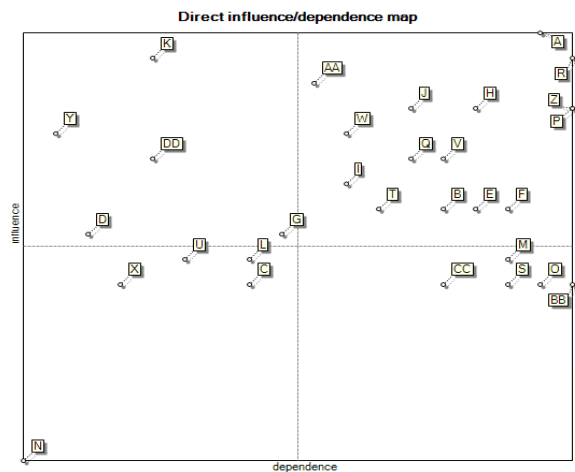
ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک‌ها	تعداد دوها	تعداد سه‌ها	جمع	درجه پرشدگی
۳۰	۴	۳۳	۵۷۰	۲۷۴	۲۳	۸۶۷	$96/33334\%$

لازم به ذکر است، مطابق جدول شماره (۷)، نرم‌افزار با استفاده از شاخص‌های آماری اقدام به محاسبه پایداری سیستم می‌نماید و در پژوهش انجام شده با دو بار چرخش داده‌ای (با توجه به تعداد پیشران‌ها توسط نرم‌افزار پیشنهاد شده)، تأثیرات مستقیم از مطلوبیت و پایداری 100% بهره‌مند است که نشان دهنده روایی و پایایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن می‌باشد.

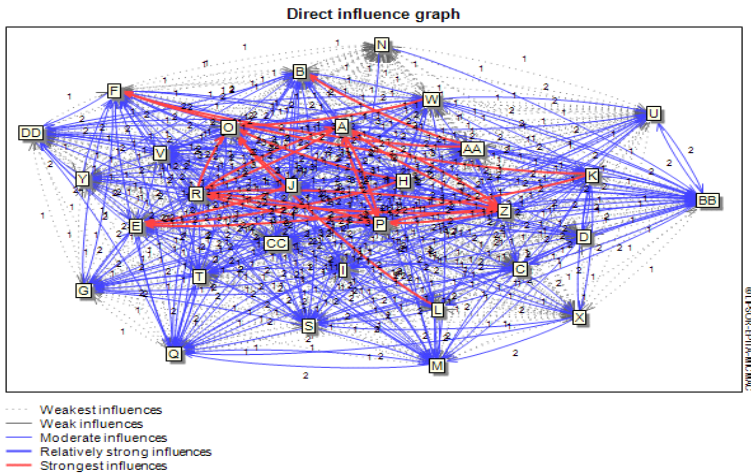
جدول ۷- میزان پایداری تأثیرات مستقیم

تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تکرار
99%	89%	۱
100%	100%	۲

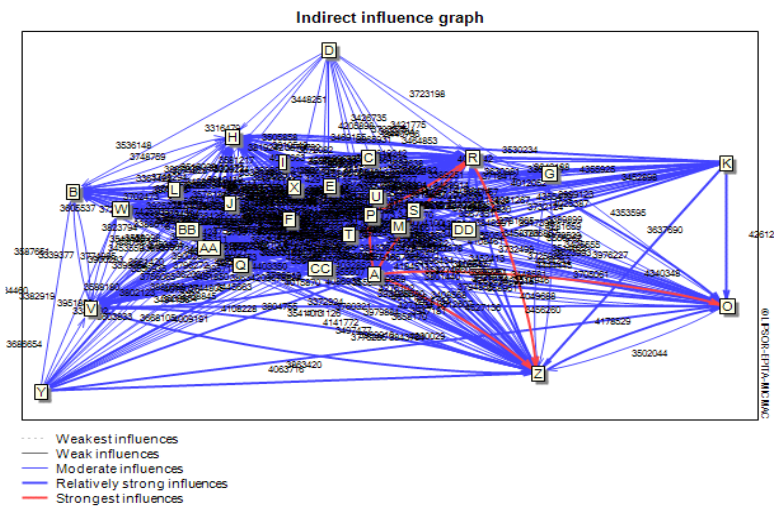
نمودار اثرگذاری و اثرپذیری عوامل مطابق شکل شماره (۱) می‌باشد. با توجه به تحلیل موجود از نمودار فوق و محل قرارگیری عوامل در آن، چهار عامل A، R، Z، P به عنوان متغیرهای ریسک (عوامل کلیدی) ما شناخته می‌شوند. به این معنی که چون عوامل بر سیستم اثرگذاری بالایی دارند و در عین حال به میزان زیادی از سیستم اثر می‌پذیرند، به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر قدرت دفاعی شناخته می‌شوند.

شکل ۱- نمودار اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل بر یکدیگر

شکل ۲- نمودار تأثیرات مستقیم

شکل ۳- نمودار تأثیرات غیر مستقیم

نمودارهای تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل، مطابق شکل‌های (۲) و (۳) می‌باشد. نمودار اثرگذاری نشان‌دهنده روابط متغیرها و چگونگی اثرگذاری آنها بر همدیگر است. این نمودار در قالب خطوط قرمز، آبی و نقطه چین ترسیم می‌گردد. به این صورت که خطوط قرمز با مقدار عددی سه با توجه به شدت اثرگذاری بیشتر ضخیم‌تر بوده و خطوط آبی با مقدار عددی دو با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط را نشان می‌دهد. خطوطی که به صورت نقطه‌چین نمایش داده شده است، بیانگر وجود اثرگذاری ضعیف عوامل بر یکدیگر بوده و با مقدار عددی یک مشخص شده است. انتهای هر بردار بیانگر جهت اثرگذاری عامل است. تعداد بردارهایی که

به یک عامل وارد و یا از آن خارج می‌شوند نشان دهنده میزان اثرپذیری و اثرگذاری عامل مذکور بوده و این تعداد هرچه بیشتر باشد میزان اهمیت عوامل به صورت مستقیم و غیرمستقیم بیشتر است. همان‌طور که در شکل (۲) و (۳) مشاهده می‌شود، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری چهار عامل A، R، Z، P به صورت مستقیم و غیرمستقیم از سایر عوامل بیشتر است.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به سؤال مطرح شده در ابتدای تحقیق با عنوان از میان عوامل اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران، کلیدی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل کدامند؟ از میان ۱۵۱ پیشران کلی مؤثر و تجمیع نهایی آن‌ها و ۳۰ عامل نهایی به دست آمده و نتایج حاصل از خروجی نرم‌افزار میک‌مک، تعداد ۱۵ عامل دارای نقش تأثیرگذار و ۴ عامل کلیدی:

- ایدئولوژی غالب ملی، درجه وطن‌دوستی و میهن‌پرستی ملت و روحیه مقاومت و خودباوری ملی و فرهنگ جهادی و استکبارستیزی حاکم بر جامعه و میزان مشارکت‌پذیری و اعتقاد به دفاع از کیان اسلامی و دفع تجاوز بیگانه در اذهان جامعه
- مردمی بودن حکومت و مقبولیت عمومی حاکمیت و کارآمدی نظام و حاکمیت از دید شهروندان

- اتحاد میان ملت و نیروهای مسلح و احترام و جایگاه نظامیان در جامعه و پشتیبانی ملت از نیروهای مسلح

- ایمان و اعتقادات دینی و مذهبی و روحیه ایثار و شهادت در جامعه

به عنوان مهم‌ترین و کلیدی‌ترین عوامل اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مورد شناسایی قرار گرفتند.

لذا با توجه به نتایج تحقیق، لزوم توجه هرچه بیشتر به عناصر اجتماعی - فرهنگی و به-خصوص عوامل کلیدی به دست آمده از نتایج تحقیق و کاربست آن‌ها در سیاست‌های دفاعی - نظامی کشور می‌بایست بیش از پیش، از سوی مسئولین و فرماندهان عالی رتبه نظامی در تدوین راهبردهای نظامی و دفاعی کشور لحاظ و مورد توجه قرار گیرد.

همچنین پیشنهاد می‌گردد: تقویت مبانی اعتقادی و دینی جوانان و افزایش میزان روحیه مقاومت و خودباوری ملی و فرهنگ جهادی و استکبارستیزی در جامعه با استفاده و کمک از ظرفیت قدرت رسانه و شبکه‌های اجتماعی، دستگاه‌های متولی و ارگان‌های دینی - مذهبی در دستور کار قرار گیرد و به منظور افزایش میزان مشارکت عمومی شهروندان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی و افزایش مقبولیت عمومی سیستم سیاسی و حاکمیت از سوی دولت، برنامه‌ریزی هدفمند و لازم به عمل آید و موانع و مشکلات مربوطه برطرف گردد؛ و در نهایت با تعامل هرچه بیشتر ارگان‌های نظامی با دستگاه‌های دولتی و انجام اقدامات؛ از قبیل مردم-

یاری در بحران‌ها و گرفتاری‌های طبیعی توسط نیروهای مسلح، بستر و زمینه‌های افزایش میزان اتحاد میان ملت و نیروهای مسلح و تقویت پشتیبانی ملت از نیروهای مسلح فراهم آید.

قدردانی

نویسندگان از تمامی استادان، نظامیان و محققین که با صرف وقت ارزشمند خود، نویسندگان مقاله را در امر تکمیل پرسشنامه‌های مربوط یاری رسانیده‌اند، همچنین داوران گرانقدر که با نقطه نظرات و اصلاحات پیشنهادی موجبات غنای علمی این تحقیق را فراهم آوردند، کمال تشکر را دارند.

کتابنامه

- ازغندی، سیدعلیرضا. (۱۳۹۰). جنگ و صلح (بررسی مسائل نظامی و استراتژیک معاصر). چاپ پنجم. تهران: سمت.
- بوالحسنی، خسرو؛ بابلی، کوروش و رضایی، سیاوش. (۱۳۹۷). «تدوین راهبردهای ژئوپلیتیکی برای دستیابی ج.ا. ایران به قدرت دفاعی برتر منطقه ای در راستای سند چشم انداز ۱۴۰۴». فصلنامه راهبرد دفاعی. ۱۶(۶۲): ۱۷۹-۲۰۷.
- بیگدلی، حمید و طیبی، جواد. (۱۳۹۶). «ارائه یک مدل و روش حل بازی‌های امنیتی فازی و کاربرد آن در آینده‌پژوهی تهدیدات امنیتی». فصلنامه آینده پژوهی دفاعی. ۲(۶): ۷-۲۹.
- جامعه، عباس. (۱۳۹۹). «منابع و مؤلفه های فرهنگ استراتژیک امریکا». مجله پژوهش ملل، ۵(۵۴): ۵۵-۸۰.
- جعفری‌نیا، عباس؛ اخبازی، محمد؛ و مرادیان، محسن. (۱۳۹۸). «تحلیل شاخص‌های قدرت نظامی واحدهای سیاسی- جغرافیایی در عرصه نظام بین‌الملل». فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. ۱۱(۳): ۴۴۵-۴۶۵.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک. چاپ سوم. مشهد: انتشارات پاپلی.
- دهقان، محمد. (۱۳۹۲). سیاست دفاعی. جزوه درسی. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- رستمی، علی‌اکبر و اسماعیلی، محمدمهدی. (۱۳۹۵). «راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با جریان‌های تکفیری». فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی. ۱۵(۸۱): ۱-۴۰.
- رستمی، فرزاد. (۱۳۹۵). «تحول در ماهیت جنگ‌های آینده؛ جمهوری اسلامی ایران؛ سناریوها، فرصت‌ها و چالش‌ها». فصلنامه سیاست دفاعی. ۲۴(۹۷): ۱۴۵-۱۹۰.
- رسولی‌ثانی‌آبادی، الهام. (۱۳۹۰). هویت و سیاست هسته‌ای در جمهوری اسلامی ایران. چاپ اول. تهران: ابرار معاصر.
- زهدی، یعقوب. (۱۳۹۴). سیاست دفاعی. چاپ اول. تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- زهرانی، مصطفی و شیراوند، صارم. (۱۳۹۶). «بررسی تاثیر فرهنگ استراتژیک بر سیاست خارجی فدراسیون روسیه». فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز. ۲۳(۹۷): ۱۰۳-۱۳۷.
- سنجایی، علیرضا. (۱۳۸۰). راهبرد و قدرت نظامی. چاپ اول. تهران: انتشارات پازنگ.

تبیین عوامل اجتماعی - فرهنگی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰/۱۳۳

شریعت، جهانگیر. (۱۳۹۸). «کار ویژه‌های دولت از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی (امنیت نظامی)». فصلنامه امنیت پژوهی. ۱۸(۶۶): ۹۹-۱۲۳.

عبدالله‌خانی، علی. (۱۳۸۲). نظریه‌های امنیت. چاپ اول. تهران: ابرار معاصر.

عبداله خانی، علی. (۱۳۹۲). نظریه‌های امنیت. چاپ دوم. تهران: ابرار معاصر.

کلانتری، فتح‌الله. (۱۳۹۴). «کاربست سیاست دفاعی با راهبردهای دفاعی و راهبرد نظامی». فصلنامه سیاست دفاعی. ۲۳(۹۲): ۳۵-۵۹.

کمالی، روزبه و خیراندیش، مهدی. (۱۳۹۶). «الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح: رویکردی کیفی مبتنی بر نظریه پردازی داده بنیاد». فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی. ۱۱(۱): ۵-۳۳.

محمودزاده، ابراهیم. قاضی، حسن. قوچانی، محمد مهدی. (۱۳۹۶). «نقش و جایگاه توسعه فناوری در بعد نظامی قدرت ملی». فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی. ۱۵(۶۷): ۲۶۱-۲۸۴.

مرادیان، محسن. (۱۳۸۷). «شاخص‌های اصلی سنجش قدرت دفاعی کشورها» فصلنامه راهبرد دفاعی. ۶(۲۳):

مرادیان، محسن؛ هادی‌نژاد، فرهاد و پورمنافی، ابوالفضل. (۱۳۹۷). «ارائه الگویی برای ارزیابی و تحلیل قدرت نظامی کشورها». فصلنامه راهبرد دفاعی. ۱۶(۶۴): ۱۶۹-۲۰۰.

مسعود، علیرضا، ذاکریان، مهدی، قوام، عبدالعلی و احمدی، حمید. (۱۳۹۹). «بازنمود استمرار فرهنگ راهبردی ایران در ساخت و بنیان سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی». فصلنامه مطالعات بین‌المللی. ۱۷(۶۶): ۹۷-۱۱۴.

منزوی بزرگی، جواد؛ احمدی، صادق و علیثی، محمودلی. (۱۳۹۷). «آینده‌پژوهی امنیت‌گذار و سیاست‌های جمعیتی ج.ا.ا. و ارائه سناریوهای محتمل». فصلنامه امنیت ملی. ۸(۳۰): ۶۵-۹۶.

میرشایمر، جان. (۱۳۹۳). تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ. ترجمه غلامعلی چگنی‌زاده. چاپ چهارم. تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت امور خارجه.

مینائی، حسین؛ حاجیانی، ابراهیم؛ دهقان، حسین و جعفرزاده‌پور، فروزنده. (۱۳۹۵). «تبیین پیشران‌های اصلی دیپلماسی دفاعی ایران در سطوح منطقه‌ای و بین‌الملل». فصلنامه آینده پژوهی دفاعی. ۱۱(۱): ۷-۲۶.

وقوفی، امید؛ قاسمی، علی‌اصغر و حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۹۶). «تبیین عوامل و پیشران‌های کلیدی آینده یمن تا سال ۱۴۰۶». فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی. ۲(۴): ۸۷-۱۰۷.

یوسفی، اشکان. کشاورزترک، عین‌الله و نهادی، هادی. (۱۳۹۸). «بررسی تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی دفاع مقدس بر آینده امنیت ملی ج.ا.ایران». فصلنامه راهبرد دفاعی. ۱۷(۶۶): ۶۹-۹۶.

یزدان‌پناه، کیومرث. صفوی، سیدیحیی. قالیباف، محمدباقر. پیشگاهی‌فرد، زهرا. و شامانی یاسر. (۱۳۹۷). «محاسبه قدرت نظامی با استفاده از فرمول‌های قدرت ملی کشورها». فصلنامه سیاست دفاعی. ۲۶(۱۰۲): ۴۳-۶۹.

References

- Abdollah Khani, A. (2013). Security Theories, Second Edition, Tehran: Abrar Moaser. (In Persian).
- Abdullah Khani, A. (2003). Security theories. First Edition. Tehran: Abrar Moaser. (In Persian).
- Azghandi, S.A. (2011). War and peace (review of contemporary military and strategic issues). Fifth edition. Tehran: Samt. (In Persian).
- Bigdeli, H & Tayebi, J. (2017). "Presenting a model and method for solving fuzzy security games and its application in futures research of security threats". Defense Futures Journal. 2(6): 7-29. (In Persian).
- Boalhassani, Kh. Baboli, C & Rezaei, S. (2018). Development of geopolitical strategies to achieve J.A. Iran to the top regional defense power in line with the Vision 1404 document, Defense Strategy Journal. 16 (62): 179-207. (In Persian).
- Boswell, C and Cannon, Sh, (2012), Introduction to nursing research, 3rd ed. Burlington, MA: Jones & Bartlett Publishers.
- Boyatzis.R.E & Ratti, F. (2014). Emotional, social and cognitive competencies: distinguishing effective Italian managers and leaders in a private company and cooperatives", Journal of Management Development 28(9):821-833.
- Dehghan, M. (2013). Defense policy. Textbook. Tehran: Higher National Defense University. (In Persian).
- Dickens, D, (2009). The Revolution in Military Affairs: A New Zealand View, Part 1, Working Paper 14/99, Centre for Strategic Studies, Victoria University of Wellington, Wellington, 8–37.
- Godet, M. (1999). De la anticipación a la acción: Manual de prospectiva y estrategia [From anticipation to action: Prospective and Strategy Manual], México: Alfaomega.
- Gregory, Shun, (2000), French defense policy into the twenty first century, New York, St. Martin's press.
- Hafeznia, M.R. (2011). *Principles and Concepts of Geopolitics*, Third Edition, Mashhad: Papli Publications. (In Persian).
- Hejazi, S. A., & Salimi, H. (2020). How the Strategic Culture of Political Elites Affect the Foreign Policy Behavior of the Islamic Republic of Iran; The Role of Mission-Oriented Government. Strategic Research of Politics. 9 (64): 42-95.
- Jablonsky, David. (1997). National Power. Parameters. (Taken From Internet).
- Jafarinia, A. Akhbari, M. & Moradian, M. (2019). Analysis of Indicators of Military Power of Political-Geographical Units in the International System, *New Attitudes in Human Geography Journal*. 11 (3): 445-465. (In Persian).
- Jamea, A. (1399). "Resources and Components of American Strategic Culture." Nations Research Journal, 5(54): 55-80. (In Persian).

- Jiménez, M. (2009). *Herramientas para el análisis prospectivo estratégico. Aplicaciones MICMAC [Tools for strategic prospective analysis. Applications MICMAC]*. Estado de México: Hersa Ediciones.
- Johnston, Alastair Iain. (1995). *Cultural Realism: Strategic Culture and grand Strategy in chinese History*, Princeton, N.J.: Princeton University press. 247-262.
- Kalantari, F. (2015). "Application of Defense Policy with Defense Strategies and Military Strategy". *Defense Policy Journal*. 23(92): 35-59. (In Persian).
- Kamali, R, & Khairandish, M. (2017). Model of Development of Defense Preparedness of Armed Forces Personnel: A Qualitative Approach Based on Foundation Data Theorizing, *National Defense Strategic Management Studies Journal*. 1 (1): 5-33. (In Persian).
- Legro, Jeffrey W. (1995). *Cooperation under fire: Anglo-German Restraint During World War 2*, Ithaca, N.Y.: Cornell University press.
- Lock, E. (2017). Strategic culture theory: What, why, and how. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
- Mahmoudzadeh, I. ghazi, H. & ghuchani, M.M. (2017). The role and position of technology development in the military dimension of national power, *Strategic Defense Studies Journal*. 15 (67): 261-284. (In Persian).
- Margaras, V. (2009), *Strategic Culture: a Reliable Tool of Analysis for EU Security Development?* Paper Presented at European Foreign policy Confrance, London.
- Massoud, A, Zakerian, M, Ghavam, AA & Ahmadi, H. (1399). "Representation of the continuation of Iran's strategic culture in the construction and foundation of the regional policy of the Islamic Republic." *International Studies Journal*. 17(66): 97-114. (In Persian).
- Minai, H. Hajiani, I. Dehghan, H. & Jafarzadehpour, F. (2015). Determining the main drivers of Iran's defense diplomacy at the regional and international levels, *Defense future Research Journal*. 1 (1): 7-26 (In Persian).
- Mirsheimer, J. (2014). *The Tragedy of the Politics of the Great Powers*, translated by Gholam-Ali Cheginizadeh, fourth edition, Tehran: Publications of the Office of Political and International Studies, Ministry of Foreign Affairs. (In Persian).
- Mitręga, A., & Kozub, M. (2019). The Influence of strategic culture on shaping security policy. *Security and Defence Quarterly*, 27(5), 44-56.
- Mojica, F. (2005). *La construcción del futuro. Concepto y modelo de prospectiva estratégica, territorial y tecnológica [Future construction. Concept and model of strategic, territorial and technology foresight]*. Santafé de Bogotá: Universidad Externado de Colombia.
- Monzavi Bozorg, J. Ahmadi, S. & Alie, M.v. (2018). Future Studies of the Security and Population Policies of the Islamic Republic of Iran and the Presentation of Possible Scenarios, *National Security Journal*. 8 (30): 65-96. (In Persian).

- Moradian, M. (2008). Main Indicators of Measuring the Defense Power of Countries, *Defense Strategy Journal*. 6 (23). (In Persian).
- Moradian, M. Hadi Nejad, F. & Pourmanafi, A. (2018). Providing a model for evaluating and analyzing the military power of countries, *Defense Strategy Journal*. 16 (64): 169-200. (In Persian).
- Onwuegbuzie, A. J and Collins, K. M. T. (2007). A typology of mixed methods sampling designs insocial science research, *Qualitative Report*, 12 (2).
- Rasouli Saniabadi, E. (2011). Identity and Nuclear Policy in the Islamic Republic of Iran, First Edition, Tehran: Abrar Moaser. (In Persian).
- Rostami, A.A & Ismaili, M.M. (2016). "Defense Strategies of the Islamic Republic of Iran to Counter Takfiri Currents". *Defense Management and Research Journal*. 15(81): 1-40. (In Persian).
- Rostami, F. (2016). "A change in the nature of future wars; Islamic Republic of Iran; "Scenarios, opportunities and challenges." *Defense Policy Journal*. 24(97): 145-190. (In Persian).
- Sanjabi, A. (2001). *Military Strategy and Power*, First Edition, Tehran: Pajhang Publications. (In Persian).
- Shariat, J. (2019). "Government special work from the perspective of Khajeh Nasir al-Din al-Tusi (military security). *Security Research Journal*. 18(66): 99-123. (In Persian).
- voghofi, O. Qasemi, A.A. & Hajjani, I. (2017). Explaining the key factors and drivers of Yemen's future until 1406, *Defense future Research Journal*. 2 (4): 87-107. (In Persian).
- Wijaya, P., Kawiana, I., Suasih, N., Hartati, P., & Sumadi, N. (2020). SWOT and MICMAC analysis to determine the development strategy and sustainability of the Bongkasa Pertiwi Tourism Village, Bali Province, Indonesia. *Decision Science Letters*, 9(3), 439-452.
- William S. Lind, Colonel Keith Naughtengale, Captain John F. Schmidt, Colonel Joseph W. Sutton, and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson, (1989). "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*.
- Yazdanpanah, K. Safavi, S.Y. Qalibaf, M.B. & Shamani, Y. (2018). Calculating military power using the formulas of national power of countries, *Defense Policy Journal*. 26 (102): 43-69. (In Persian).
- Yousefi, A. Keshavarze tork, A. & nahadi, Hadi. (2019). Study of the effect of cultural and social components of holy defense on the future of national security of the Islamic Republic of Iran, *Defense Strategy Journal*. 17 (66): 69-96. (In Persian).
- Zahrani, M & Shiravand, S. (2017). A Study of the Impact of Strategic Culture on the Foreign Policy of the Russian Federation, Central Asia and Caucasus Journal, 23(97): pp. 103-137. (In Persian).
- Zohdi, Y. (2015). *Defense Policy*, First Edition, Tehran: Strategic Defense Research Center. (In Persian).